

Kitekintó

G.Fekete Éva: Kistérségek – nagy remények? A társadalmi önépítés megújuló formáiról

Szerk: Cseke Péter, Komp-Press Korunk Kiadó Kolozsvár 2009. 317p.

Údító olvasmányt vehet kezébe a kistérségek, lokális ügyek iránt érdeklődő Olvasó. Különösen a magyarországi kistérségi szerveződések eddigi fejlődéstörténetének ismeretében esik jól elmélyülni a romániai, többségében erdélyi kollegák őszinte, nyitott, további lehetséges utakat kereső írásaiban. Úgy 15 évvel ezelőtt itthon is hasonló kérdésekre kerestük a válaszokat. Akkori vitáinkat az élet, vagy inkább a központi kormányzat eldöntötte és mára a hazai kistérségi szerveződések világa teljesen beszűkült és beszürkült és mindamellett párhuzamosságokkal gyengített.

Már a bevezető írás is jelzi, hogy nem tudományos elemzések sorakoznak egymás után a kötetben, hanem a szó legnemesebb értelmében vett értelmiségi merengések. Itt rögtön meg is kell, hogy álljunk egy szóra. A jószerivel csak Közép-Európára jellemző, a közügyek magánüggé tételében és néha a fordítottjában is a tanult emberekre erős felelősséget ruházó küldetés a nyugati demokráciákban ebben a formában nem jelenik meg. (Szalai 2000) Közép-európai gyökereink a csak frissen megtapasztalt globalizáció vadhajtásai elleni védekezés és a részvételi demokrácia kiteljesülésével ismét szárba szökkenhetnek és a nyugati mintáktól eltérő megoldásokhoz vezethetnek. A kötet meghatározó írásainak hangvétele, stílusa ezt a felelős, másokat felrázni és „tanítani” szándékozó magatartást tükrözi.

Bodó Barna bevezető írása is keletközép-európai értelmiségiként mozgósítani kíván, a közügyekben személyes felelősség vállalására buzdít. Erre alkalmas térbeli keretnek pedig a településnél nagyobb, de még mindig lokális kistérséget tartja. A kistérség egzakt definiálását kerülve számos szempontot, értéket, érzést ad hozzá a fogalom értelmezéséhez. A lokalitást nem annyira magyarázni, mint inkább megéreztetni, érzékelteni kívánja.

A kötet további tanulmányai a kistérségeket egyrészt a közpolitikák, másrészt a vidékpolitika szempontjából elemzik. A témakörhöz kapcsolódó diskurzusok letisztulását segíteni szándékozó tanulmánykötet írásait a szerkesztők öt fejezetbe csoportosították. A szerkezetet a könyv megszületéséhez vezető, az Európai Unió által támogatott projekt szerkezete is determinálhatta. Az elméleti jellegű fejezeteket a műhelyek fő megállapításait összegző írások és térségi esettanulmányok követik. A szerkesztői logika azonban megbicsaklani látszik a szövetkezetekhez kapcsolódó írások két fejezetre bontásában. Az első fejezet két írása a szociális szövetkezetek európai és erdélyi előzményeit, mint a társadalmi önépítés múltbeli gyökereit (Somai József) és - mintegy kitekintésként - az EU közpolitikájának átalakulását, ezen belül a civil szervezetek szerepének felerősödését (Jenei György) tárgyalja. Ez a gondolatkör (szövetkezetek és közigazgatás) a kötet ötödik fejezetében – ugyanezen szerzők elemzéseiben visszatér.

A vidékfejlesztés ma aktuálisnak tartott minden témája megjelenik valamilyen formában a már említett I. és V., valamint a II. fejezetben.

A vidék fogalmának és értékelésének újragondolásához Kolumbán Gábor sorakoztatja fel – érzelmeiktől sem mentes - érveit. Ő is azt – az egyre többek által (így e sorok szerzője által is) képviselt nézetet vallja, hogy a modernizációs fejlődés káros hatásaiból kinőtt ökológiai, társadalmi és morális problémák megoldásának keresése a vidéki térségeket az eddigittől eltérő színben tünteti fel. (G.Fekete 2009)

A válságból (nem csupán a legújabb gazdasági válságból) való kilábalás során a vidék új esélyekhez jut. Ez az esély pedig nem a vidék várososá válása, hanem a természet-közelségből eredő sajátosságok bázisán a vidék városoktól való különbözőségének megőrzése, a természet-közelségből adódó lehetőségek kiaknázásán alapuló életképesség elérése. Bár a tanulmány gondolatmenete még nem eléggé letisztult, inkább publicisztikai, mint tudományos írás, a szerző elkötelezettsége, a felvillanó gondolatok gazdagsága a témában kevésbé elmélyült olvasót felrázhatja, a téma továbbgondolására ösztönözheti és újabb hívekkel gyarapíthatja a területi fejlődésről „másként gondolkodók” népesedő taborát.

A globális ökológiai fenntarthatóság mellett a tágan értelmezett, a természeti erőforrások birtoklásával és hasznosításával közvetlenül is összefüggő kulturális értékörzés áll Már István írásának középpontjában. Gondolatait négy pontba csoportosítja. Megjelenik e pontok között a földhöz, a munkához való viszony, a külső gazdasági és politikai folyamatoknak való kiszolgáltatottság, a „vidékidegen” jelenségek térhódítása és az ez elleni védekezés, valamint a romániai helyzettől idegen EU politika. A szerző a piacorientált termelés erősítése helyett az önellátás erősítésében látja a vidéki problémák orvoslásának és a vidéken élők és közösségeik kezében lévő természeti és kulturális, az „élet fennmaradásában nélkülözhetetlen” erőforrások megőrzésének lehetőségét. A cikk – érzelmeiktől sem mentes - megállapításai vitára, az önellátás 21. századi értelmezésének átgondolására sarkallnak. A szerző által meg, ill. visszaálmódott paraszti önellátás vélhetően ma már nem járható út. A regionális léptékű, piacgazdasági keretek közötti magasabb önellátási szintre való törekvés és a helyi adottságokra épülő termékek klaszteresedésének azonban sokkal nagyobb teret kellene kapniuk a területi és azzal összhangban álló vidékfejlesztési stratégiai gondolkodásban.

A kistérségi szerveződések romániai hivatalos értékeléséről, közigazgatásba való beilleszthetőségéről ad képet a Horváth Annával, a bukaresti Fejlesztési, Középítkezési és Lakásügyi Minisztérium államtitkárával készített interjú. A kistérségi szervezetek alacsonyabb intézményesültségi foka – a magyarországi tapasztalatok alapján – inkább előny, mint hátrány. Az alulról szerveződés, az önkéntesség megőrzése kisebb pénzügyi biztonságot, de nagyobb szabadságot is eredményez. Mint az interjúból kiderül a romániai kormányzat nem is tervezi a kistérségi társulások közigazgatási egységgé alakítását, azonban törekszik szerepük meghatározására és egy hatékonyabb támogatáspolitikába való beépítésükre.

A vidékfejlesztés európai elveinek és programjainak, részletesen a helyi kezdeményezéseken alapuló, kistérségi keretek között megvalósuló LEADER Program Csáki Rozália és Pakot Mónika általi bemutatása leginkább ismeretterjesztő hatással bír. A bemutatás erőssége, hogy a szokásos évszámok – jogszabályok – szabályok logika helyett a KAP változása mögötti okokra hívja fel a figyelmet és példás tömörség mellett törekszik a folyamatszerűség érzékeltetésére.

A vidékfejlesztés innovációi közül a falugondnoki intézmény (Bodó Barna), a katolikus egyház szociális gondoskodásban való megjelenése (Bodó Márta), az unitárius egyház által segített közösségfejlesztés (Csáki Rozália) és a falusi turizmus erdélyi felfutása (Horváth Alpár) jelenik meg a kötetben. Ezek sajátossága, hogy mindegyik mögött külföldi ösztönzés, segítség áll. A falugondnokság ötlete és az adaptációhoz nyújtott szakmai segítség Magyarországról származik. A katolikus Caritas német és osztrák hatásra honosodott meg Székelyföldön. Az erdélyi unitárius közösségeket amerikai társaik, illetve az amerikai unitárius univerzalista egyház mellett működő Project Harvest Hope Alapítvány támogatta. Az erdélyi falusi turizmus felfutása pedig a Magyarországról érkező „etnikai turisztikai keresletnek” köszönhető.

A vidékfejlesztés eddigi tapasztalatai, az erdélyi sajátosságok rajzolódnak ki a Műhelyek fejezet első tanulmányából. A vidékfejlesztésben, a külső innovációk (a csíkszeredai KAM és Sapiaentia-EMTE keretei között megvalósult) bevitelében és adaptálásában úttörőnek számító Bíró A. Zoltán tárgyilagos, és – már megint ez a szó – felelősségteljes írása az eddigi történések

(eredmények?) összefoglalása mellett a továbblépésre is ad javaslatot. A javaslat egyik része a már saját egyetemi keretek között kiképzett szakértők közötti hálózatosodásra, a projekt-elit tudatos formálására vonatkozik, a másik pedig a helyi stratégiakészítéshez kapcsolandó tudástranszfer erősítését célozza.

A helyi fejlesztést kutatásokkal és ismeretátadással segítő erdélyi szervezetek közül a Partiumi Keresztény Egyetem szociológiai munkacsoportja (Flóra Gábor – Székedi Levente) és a Romániai Magyar Közgazdász Társaság által kiadott Közgazdász Fórum (Somai József) tevékenységével ismerkedhetünk meg. A mellékletből az érdeklődők teljes áttekintést kapnak a 2000 óta az RMKT kiadványaiban megjelent vidékfejlesztési és a szövetkezetekkel kapcsolatos írásokról.

A kötet közel egyharmadát a közösségi fejlesztés esettanulmányai, szám szerint kilenc esettanulmány teszi ki. A kilenc tanulmány földrajzilag, témájában és megközelítési módjában, stílusában is változatos. A szociografikus kalotaszentkirályi (Farkasné Imreh Anna), nyárádmenti (Lokodi Imre) és érmelléki (Wilhelm Sándor) leírásoktól, valamint a nyárádmenti antropológiai mélyfűrástól (Gagyi József) a projektszemléletű pogány-havasi összefoglalón (Rodics Gergő) és a mezősegi szervezetfejlődési portrén (Kerekes Kinga) keresztül a Székelyudvarhelyről és környékéről írt publicisztikáig (Péter Árpád) és a gyergyói statisztikai elemzésig (Madaras Szilárd) terjed a műfaji és földrajzi spektrum. Kakukktójásként a sorozatban helyet kapott a magyarországi Keszthely-Hévízi kistérség szétválásáról Cseke Péter által Vértés Árpáddal készített interjú. Az esettanulmányok többsége – a kötet más tanulmányaihoz hasonlóan – a szerzők szakmai felkészültsége mellett a társadalomformálási (értelmiségi) funkció személyes felvállalását, a helyi folyamatokba való közvetlen bekapcsolódást is tükrözik.

Összességében úgy látszik, fordult a kocka. Ha eddig az erdélyi kistérségi formációk és vidékfejlesztők – a kötetben is többször hivatkozott módon – tanultak a magyarországi kollegáktól, most a magyarországi helyi- és vidékfejlesztők meríthetnek hitet, bizakodást az erdélyiektől. A vidékfejlesztés alapkérdései, így a globalizáció és urbanizáció hatásai, a keletközép-európai sajátosságok, a szövetkezés, a társadalmi részvétel, az önellátás és a helyi termékek, a falusi turizmus és tágabban a vidék új funkciói, a térségi együttműködés intézményesülése és államhoz való viszonya mind-mind megannyi lezáratlan vitakérdés. A jelen kiadvány a kérdések feltevését pontosította és hasznos adalékokat szolgáltatott a válaszok megformálásához. Mindeközben újabb, a magyarországi „csendes belenyugvásból” kimozdító vitákra ösztönöz.

Felhasznált irodalom

G.Fekete É. (2009): *Poszt-modern értékek a rurális térben - egy kutatás margójára In: Változó Föld, változó társadalom, változó ismeretszerzés* (szerk: Pajtókné Tari Ilona-Tóth Antal) Eszterházy Károly Főiskola Eger 264- 270

Szalai E. (2000): *Ezredváltó dilemmák Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest